

En historieners sykepleiehistorie

Gunilla Svensmark

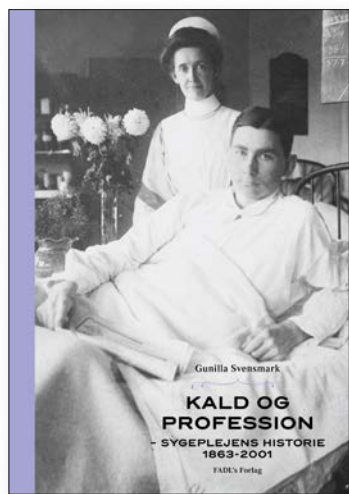
Kald og profession – sykeplejens historie 1863–2001

Roskilde: FADL's Forlag, 2020

502 s.

ISBN 978-87-93810-14-3

Michael 2022; 19: 200–4.

Kald og profession er egentlig en flott bok. Den er godt skrevet, ført i et enkelt og presist språk, er omfattende, tar for seg en periode på mer enn 150 år og bringer et vell av til dels meget gode og informative fotografier. Ikke minst er det gjort plass til prisverdig mange øyenvitneskildringer fra sykepleieres hverdag i fortida – i form av meningsbærende minneberetninger. Sykepleiere av alle avskygninger vil utvilsomt finne mye av interesse her – og en hel del ting de ikke visste de burde interessere seg for.

Men som framstilling av et fags og en profesjons lange historie – og som en fortelling om et fundamentalt område innenfor helsefeltet – faller den sammen. Kanskje ligger det en nøkkel til dette inntrykket i et intervju forfatteren Gunilla Svensmark gjorde med *Sygeplejersken*, Dansk Sygeplejeråds tidsskrift, da boken kom ut. Der beskrev hun sin egen bakgrunn slik:

Jeg har været historienord siden folkeskolen, men ud over min uddannelse som sygeplejerske i 1978 så har jeg gennemført to masteruddannelser i hhv. public administration og sundhedsinformatik. Jeg har ikke læst historie ...¹

En fragmentert historie

Hvorfor starter fortellingen om dansk sykepleie i 1863? Det forklarer forfatteren ved at de første danske diakonissene begynte å utøve faglært sykepleie det året. Fortellingen avsluttes i 2001 (bortsett fra en epilog om de siste 20 åra) fordi den tradisjonelle sykepleierutdannelsen da gikk over til et profesjonsstudium knyttet til bachelorgrader. Reservasjonen mot en grundig behandling av de siste tiåra begrunnes med at samtidshistorie er et vanskelig fag. Alt dette er rimelige standpunkter, og en periodeavgrensing som også har klare paralleller til den norske sykepleiehistorien. Problemer oppstår dog når disse årstallspunktene i liten grad blir noe mer enn punkter. Slik kan denne anmeldelsen mer eller mindre fruktbart brukes til å reflektere over hva profesjonshistorie eller historien til et helsefelt – eller bare historiefortelling – kan og bør være.

Det er nokså sjølsagt at den diakonale bevegelsen hadde meget stor betydning – antakelig helt avgjørende – for utviklingen av sykepleie som et profesjonelt fagfelt og et kunnskapsbasert yrke i hele den protestantiske verden rundt midten av 1800-tallet. Et godt analytisk grep ville være å sette arbeidet og visjonene til den tyske pastor Theodor Fliedner (1800–64) og hans kone Friederike Fliedner (1800–42) ved diakonissehuset i Kaiserswerth inn i sammenhenger med indremisjonsbevegelsen og det sosiale arbeidet i den tidlige industrialismens, kapitalismens og arbeiderklassens Europa. Eller spørre hvorfor kvinnelig diakoni ble kanalisert til nærmest utelukkende å dreie seg om sykepleie. Eller reflektere over hvordan og hvorfor kvinner kunne rekrutteres til dette yrket i så stort antall. Eller stille spørsmål ved hvilke utviklingstrekk som lå bak at profesjonell sykepleie for første gang ble etterspurt i tiåra rundt 1850.

Gunilla Svensmark gjør i liten grad det. Det vil si, hun omtaler en hel rekke av disse momentene, men klarer ikke å forme dem i brukbare analytiske grep. Personer og utviklingstrekk blir oftest lagt etter hverandre som begivenheter i lange rekker. Kanskje er dette *nerdegrepet*, som etterlater seg et inntrykk av en fragmentert framstilling. En konstatering som denne framstår derfor som nokså karakteristisk for denne boken: «Ved indgangen til 1900-tallet stormede den medisinske utvikling frem, og amter og kommuner byggede nye sygehuse i hele landet» (s. 106).

¹ «Dengang kendte vi patienterne», *Sygeplejersken* 11, 2020: 44-45.
<https://dsr.dk/sygeplejersken/arkiv/sy-nr-2020-11/dengang-kendte-vi-patienterne> (19.1.2022).

Operasjon på Varde sykehus i Jylland i 1900. Det er dessverre ikke opplysninger om hvem som er avbildet. Bilde fra boken. Foto Dansk Sygeplejehistorisk Museum.

En innholdsrik fortelling

Forfatteren er kunnskapsrik og opplest. Anestesi og antiseptikk er sjølsagt vesentlige sider av hennes eget fag, men hun unnlater å forklare hvorfor innføringen av slike praksiser var grunnleggende for kravet om å erstatte gangkoner med sykepleiere på sykehuset – og på den måten vise at det var perioden rundt 1850 som konstituerte sykepleiens fødsel, og følgelig at pastor Flidner også kan fortolkes som en del av større sammenhenger.

På den samme måten beskriver Svensmark kort og presist innsatsen til Joseph Lister (1827–1912), Louis Pasteur (1822–95) og Robert Koch (1843–1910), men lar være å forklare oss sammenhengene som ligger i bakteriologiens og laboratoriemedisinens framvekst som det teoretiske fundamentet bak effektiv bekjempelse av tuberkulose. Derfor blir den danske tuberkuloseloven tilsynelatende plutselig vedtatt i 1905 (s. 107).

For Gunilla Svensmark har sykepleien som moderne profesjon tre historiske grunnlag: den katolske klostersykepleien, den protestantiske diakonale sykepleien og Florence Nightingale (1820–1910). Slik kolporterer hun

de klassiske og tradisjonelle mytene om fagets fundamenter – uten egentlig å fundere over at det kan være vesentlige forskjeller mellom sykepleie i moderne betydning og allmenn omsorg for fremmede. Når hun slår fast at reformasjonen medførte nedleggelse av klostrene som en innledning til «sygeplejens mørke periode» (s. 14), henger hun seg på for lengst utdaterte arbeider blant annet av den amerikanske sykepleie-pioneren Lavinia Dock (1858–1956) fra 1930-årene. Og hun unnlater å problematisere at reformasjonens menn i stor grad videreførte og utvidet institusjoner for dem som ikke klarte seg selv eller dem som var i veien – for eksempel Kristian 4s (1577–1648) *Tugt- og børnehus* i København. På den annen side er hun prisverdig klar over den vesentlige forskjellen på de tidligmoderne institusjonene der oppbevaring var hensikten og det seine 1700-tallets moderne sykehus med behandling som formål. Hun behandler opprettelsen av *Det kongelige Frederiks Hospital* i 1757 på en god måte som en viktig nyskaping, men reflekterer ikke over at behandlingsinstitusjonen *Almindelig Hospital* fra tiåret etter faktisk også rommet en oppbevaringsinstitusjon innenfor sine egne vegger (s. 58–60).

Florence Nightingales posisjon er det få sykepleiehistorikere som tar lett på, heller ikke Svensmark. Men når hovedkilden til behandlingen av denne monumentale skikkelsen er den mer enn hundre år gamle biografien til sir Edward Tyas Cook (1857–1919), *The Life of Florence Nightingale*, som kom på dansk i 1917, blir resultatet forutsigbart underlig: enkeltstående begivenheter, en historiefortelling for nerder.

I andre deler av framstillingen har forfatteren søkt støtte i nyere historiarbeider av dyktige danske forskere som Nete Balslev Wingender og Susanne Malchau Dietz, men har ikke gjort forsøk på noen nordiske komparasjoner, for eksempel med å konsultere svenske Eva Bohm og Agneta Emanuelsson, eller norske Åshild Fause og Anne Micaelsen, Jorunn Mathisen eller Ellen Cathrine Lund og Ole Georg Moseng – som alle står bak omfattende nasjonale sykepleiehistorieframstillinger.

Svensmark skal ha for viljen til å gå løs på lange linjer. Hun vegrer seg ikke for å sveipe over den skiftende organiseringen av det administrative ansvaret for dansk helsepolitikk gjennom nærmere 400 år (s. 66–71). Denne nokså vesentlige problematikken kunne vært drøftet som et spørsmål om samspill mellom helseaktører og samfunn. Det vil si i forhold til endrete ideologier og politiske styresett – fra eneveldets prioriteringer gjennom det liberale demokratiet på 1800-tallet til velferdsstatens hegemoni i etterkrigstida. Her blir spørsmålet løst ved å beskrive en rekke institusjoner som tilsynelatende avløser hverandre sømløst. *Collegium medicum* fra 1740 glir umerkelig over i *Sundhedsstyrelsen* i 1803 – «... som fik de samme beføjel-

ser ...» – og videre over i den moderne organisasjonen med samme navn. Vi blir sittende igjen med inntrykket av at Sundhedsstyrelsen etter struktur-reformen i 2005 representerer en videreføring av 1700-tallets kongelige rådgivere.

En katalog over hendelser

Inntrykket av fragmentering og oppstilling av begivenheter fra fortida i lange rekker er minst like framtreddende i det lange, siste kapittel 5, som behandler tida fra 1958 til 2001. Det er den perioden forfatteren selv var i aktivitet som sykepleier. Det kunne ha vært grunnlaget for synteser, analyser og refleksjoner – som i stor grad uteblir. Delkapitler om utdanning, lønnsforhold, arbeidskonflikter og EDB gir et mangfoldig og helt sikkert etterrettelig bilde av etterkrigstida, men oppløses i enkeltbegivenheter, kanskje i enda større grad enn behandlingen av den eldre historien. Et hederlig unntak representerer delkapitlet om den voldsomme ubalansen mellom kjønnene som har preget sykepleieryrket siden tidenes morgen – med den språklig paradoksale tittelen *Mandlige sygeplejersker* (s. 302–312). Det bærer kimen i seg til problematisering og analyse, men munner like fullt ut i en flat konstatering av at andelen menn i mange år har svingt mellom tre og fire prosent.

En alminnelig litteraturliste mangler. Det medfører at leseren må gjette seg til hvor referansene er hentet fra ut fra de sparsomme og oftest utilstrekkelige opplysningene som er oppgitt i noteapparatet.

Kald og profession er et amatørarbeid. Den framstår som en katalog over hendelser. Det betyr sjølsagt ikke at den er verdiløs, langt fra. Den er overmåte innholdsrik og ser ut til å favne et meget bredt spekter av vesentlig tematikk – som man skulle forvente av en framstilling av mer enn 150 års profesjonshistorie. Men man kan ikke gå til denne boken og vente å få innsikt i vesentlige sammenhenger mellom sykepleie, helse og samfunn – eller nye perspektiver.

Ole Georg Moseng
om@usn.no

Ole Georg Moseng er professor i historie ved Universitetet i Sørøst-Norge og har blant annet skrevet Framvekst og profesjonalisering, Norsk Sykepleierforbund gjennom 100 år, bind 1. Oslo: Akribe, 2012.